

О.С. Журавка,

асистент, Державний вищий навчальний заклад
«Українська академія банківської справи НБУ»

ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ ПОНЯТЬ, ЩО ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ СТРАХОВИЙ РИНОК ТА ЙОГО СТРУКТУРУ

Анотація

У статті розглядаються методологічні підходи до визначення і змісту понять, що характеризують страховий ринок та його структуру.

Ключові слова: страхування, ринок, страховий ринок, інституційна структура страхового ринку, інфраструктура страхового ринку.

Summary

The article considers the methodological approaches to the determination and content of concepts which characterize the insurance market and its structure.

Keywords: insurance, market, insurance market, institutional structure of insurance market, infrastructure of insurance market.

Постановка проблеми. З огляду на значущість страхування у соціально-економічному розвитку держави, забезпеченні життєдіяльності людини і притаманні йому специфічні риси особливого значення набуває чітке й однозначне визначення сутності і специфічних особливостей страхового ринку. Проте, досі в економічній літературі так і немає однозначної відповіді стосовно використання поняття страхового ринку. Накоплений об'єм інформації та складність об'єкта дослідження вимагають адекватного методологічного апарату. Достатньо перспективним в науковому аналізі страхового ринку є використання системного та інституціонального підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню теоретичні основ і організаційно-економічних аспектів формування страхового ринку присвятили свої праці вітчизняні й зарубіжні вчені, зокрема В.Д. Базилевич,

С.С. Осадець, О.І. Барановський, Ф.М.Фурман, Н.М. Внукова, Я.П. Шумелда, Н.В. Ткаченко, Л.О.Орланюк-Малицькая, А.К.Шихов та інші.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Основні проблеми, які потребують вирішення – це теоретична неопрацьованість структури страхового ринку та затвердження термінологічної визначеності окремих категорій страхового ринку.

Метою статті є розгляд методологічних підходів до визначення і змісту понять, що характеризують страховий ринок та його структуру.

Виклад основного матеріалу. Поняття «страховий ринок» поєднує в собі дві неоднозначні категорії, а саме – «ринок» та «страхування». Під ринком розуміють певні економічні відносини з приводу купівлі-продажу, а також систему інститутів, які організують відношення обміну. Під страхуванням, як економічною категорією, розуміють певний вид економічних відносин з приводу організації страхового захисту за рахунок створення і використання страхового фонду та інших фондів та ресурсів страховика. Використовуючи ці два поняття можна сформулювати підходи до визначення страхового ринку: 1) це форма організації економічних відносин у сфері грошового обігу по формуванню та використанню страхового фонду й інших фондів та ресурсів страховика за допомогою купівлі-продажу страхових продуктів; 2) сфера грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу є страховий захист; 3) це сукупність страховиків, страхувальників, посередників, що приймають участь в реалізації страхових послуг.

Розглянемо докладніше, як науковці – дослідники визначають поняття «страховий ринок». Існує велика кількість наукових визначень страхового ринку, що відображено в таблиці 1.

У цілому страховий ринок розглядається в економічній літературі як об'єктивна економічна закономірність, система суспільних, економічних, фінансово-економічних чи грошових відносин, особлива соціально-економічна структура, економічне середовище функціонування страховиків,

Погляди вчених на термін «страховий ринок»

Прізвище вченого	Визначення страхового ринку
Ю.М. Журавльов	Страховий ринок - система економічних відносин, яка складає сферу діяльності страховиків і перестраховальників в даній країні, групі держав і в міжнародному масштабі по наданню відповідних страхових послуг страхувальникам.
С.С. Осадець	Страховий ринок - це економічний простір, в якому взаємодіють страхувальники (формують попит на страхові послуги), різноманітні за формами організації страхові компанії (страховики, котрі задовольняють попит на послуги), страхові посередники (агенти та брокери), а також організації страхової інфраструктури - асоціації та об'єднання, що діють на ринку.
Л.О. Орланюк-Маліцкая	Страховий ринок - особлива сферу грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає специфічна послуга - страховий захист, формується пропозиція і попит на неї.
В.В.Шахов	Страховий ринок - це особливе соціально-економічне середовище, визначена форма економічних відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього.
С. Єфімов	Страховий ринок є особливою соціально-економічною структурою, визначеною сферою грошових відносин, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит та пропозиція на нього.
А.К. Шихов	Страховий ринок - це сфера специфічних економічних відносин, що складаються між страхувальниками (застрахованими особами, вигодонабувачами), що мають потребу в силу можливого випадкового настання несприятливих для їх матеріальних, нематеріальних цінностей (благ) у страховому захисті майнових інтересів, і страховиками, що забезпечують його за рахунок використання ними в цих цілях страхових фондів, що формуються зі сплачуваних страхувальниками грошових внесків (страхових премій)
В.Д.Базилевич	Страховий ринок - це частина фінансового ринку, де об'єктом купівлі-продажу виступає страховий захист, формується попит і пропозиція на нього.
М.М. Сухоруков	Страховий ринок - окрема сфера послуг і специфічних соціально-економічних відносин, що включає в себе сукупність структурно пов'язаних між собою продавців і покупців страхових послуг (страхових продуктів), а також інших учасників страхових відносин, інтереси, потреби і діяльність яких реалізуються згідно з певними правилами і регулюються концепціями контролю, що поділяються учасниками ринкових страхових відносин.
М.В. Жарова	Страховий ринок - це система економічних відносин, що виникають з приводу купівлі-продажу специфічного товару "страхова послуга" в процесі задоволення суспільних потреб у страховому захисті, який реалізується через страховий інтерес.
Н.М. Внукова	Страховий ринок - це складна багатофакторна динамічна система, що становить діалектичну єдність двох систем - внутрішньої системи (страхові продукти, система організації продажу страхових полісів і формування попиту, гнучка система тарифів, власна інфраструктура страховика) і зовнішнього оточення (система взаємодіючих сил, що оточують внутрішню систему ринку і впливають на неї).
М.І.Басаков	Страховий ринок - система економічних відносин, що складає сферу діяльності страховиків та перестраховиків у даній країні, групі країн і міжнародному масштабі.
А.В.Криворучко	Страховий ринок - це сфера фінансово-економічних відносин між страховиками і страхувальниками по наданню страхових послуг і захисту майнових інтересів юридичних осіб і громадян, а також по здійсненню відповідної фінансової діяльності в межах чинного законодавства з боку комерційних страхових компаній і фірм чи державних організацій.

економічний простір, сукупність страхових компаній, форма взаємозв'язку між учасниками страхових правовідносин, частина фінансового ринку, окрема сфера послуг, форма функціонування сукупного страхового фонду.

Існують цілком обґрунтовані думки про необхідність включення страхового ринку в більш загальні соціально-економічні категорії, що по-різному виділяються дослідниками. Наприклад, є думка про включення страхового ринку в так зване страхове господарство, під яким розуміються «суспільні відносини, пов'язані зі створенням, діяльністю, управлінням страховими організаціями, а також відносини стосовно державного регулювання діяльності страхових компаній, інших суб'єктів страхового ринку з приводу страхування». З позицій системного аналізу І. Ю. Юргенс пропонує вважати страховий ринок «ринковим компонентом національної системи страхування» [8]. Розгляду особливостей національної страхової системи присвячені праці А. А. Зернова і А. Н. Зубця, які розуміють під цим терміном підсистему третього рівня, що послідовно входить в національну фінансову і національну економічну системи. Щодо останнього терміну цікаво відзначити, що, не дивлячись на наявність цього поняття і в наукових працях дослідників страхового ринку, і в урядових документах, присвячених розвитку страхових відносин України, чіткого визначення національної системи страхування там не представлено.

Вважаємо обґрунтованим приєднатися до думки професора Л. А. Орланюк-Маліцкої яка вважає, що страховий ринок це не тільки «ринок продавців страхової послуги», але складніша адаптивна система, що здібна до самоорганізації і складається з декількох підсистем і сама входить в крупніші системи [5]. Системний підхід дає можливість виділити місце страхового ринку в ієрархії економічних систем, що дозволить уточнити поняття, що являються базовими при аналізі страхових відносин. Теоретична неопрацьованість проблем структури страхового ринку нерідко призводить до заміни одного поняття іншим. Наприклад, поняття «страховий ринок» нерідко замінюють поняттям «ринок страхових послуг». Вважаємо, що слід

розрізняти також терміни «страховий ринок» і «національна система страхування». Вони різняться, перш за все, масштабом змісту. Для затвердження термінологічної визначеності в таблиці 2 пропонуємо розглянути найбільш вживані поняття, що часто підміняють одне одного.

Таблиця 2

Основні поняття, що застосовуються при дослідженні страхового ринку

Термін	Тлумачення
Страхування	Процес надання і споживання страхової послуги; професійна діяльність страховиків, їх головна функція.
Страховий сектор економіки	Частина національної (або світової) економіки, в рамках якої проводяться, реалізуються і споживаються страхові послуги економічними агентами.
Страхова галузь	Елемент галузевої структури національної економіки.
Страхова індустрія	Виробництво, створення страхових послуг.
Страховий ринок	Механізм купівлі-продажу, реалізації страхових послуг.
Національна страхова система	Форма організації страхових відносин між економічними суб'єктами в національному господарстві, що включає сукупність елементів, об'єднаних внутрішніми зв'язками, що взаємодіють із зовнішнім середовищем.

Необхідними умовами для розвитку страхових відносин є розвинуте інституціональне середовище страхового ринку. Так, система контрактів стосовно страхування породила специфічну форму контракту – договір страхування (страховий поліс), який має ряд істотних властивостей, що відрізняють його від інших типів контрактів. Слід також відзначити ряд інститутів, існування яких направлене на забезпечення прав страхувальників і учасників ринку – страховий нагляд, державне регулювання і саморегулювання, інститут страхового посередництва (брокери, агенти і неспеціалізовані посередники). Необхідність отримання інформації про страхові послуги, повинна забезпечуватися в рамках інформаційно-аналітичних структур (рейтингові агентства, незалежні актуарні центри і т. п.). Необхідність зниження витрат, пов'язаних з укладенням договору страхування і його подальшим обслуговуванням, породила необхідність в організаціях, що займаються оцінною діяльністю за замовленням страхових компаній і страхувальників (сюрвейери, аварійні комісари, аджастери і т. д.).

У результаті можна стверджувати, що доцільно уточнити визначення економічної категорії «страховий ринок» з позицій інституціональної теорії. Страховим ринком є сукупність різних інститутів і відповідних ним механізмів, що структурують поведінку економічних агентів з приводу створення, купівлі-продажу і споживання страхових послуг. При цьому під економічними агентами розуміються страхувальники, страховики і представники інфраструктури страхового ринку.

Інституціональна структура страхового ринку більшістю дослідників розуміється як даність і рідко є самостійним предметом обговорення. В той же час зрозуміло, що добитися стійкого розвитку страхування в країні без визначення пріоритетів в розвитку основних інститутів страхового ринку буде важко. Тому ми вважаємо за необхідне дати чітке визначення поняттю «інституційна структура страхового ринку».

Під інституційною структурою страхового ринку слід розуміти соціально-політичні, організаційно-економічні і правові норми, що є базою для створення, просування і споживання страхових послуг на основі контрактів – договорів страхування (інституційне середовище), а також сукупність організацій, що професійно займаються страховою діяльністю або її регулюванням (організаційна структура). Виходячи із запропонованого визначення, можна схематично зобразити інституціональну структуру страхового ринку (див. рис.1).

Ще одне поняття, яке є предметом нашого дослідження – це «інфраструктура страхового ринку». До інфраструктури страхового ринку слід відносити організації, що сприяють страховій діяльності, підвищують її ефективність, але що не займаються власне страхуванням і, відповідно, що не створюють страхових фондів. Слід виділяти посередницьку, ділову і інституційну інфраструктуру страхового ринку.

Посередницьку інфраструктуру страхового ринку складають збутові структури: страхові агенти та страхові брокери, а також інші канали просування страхових послуг.

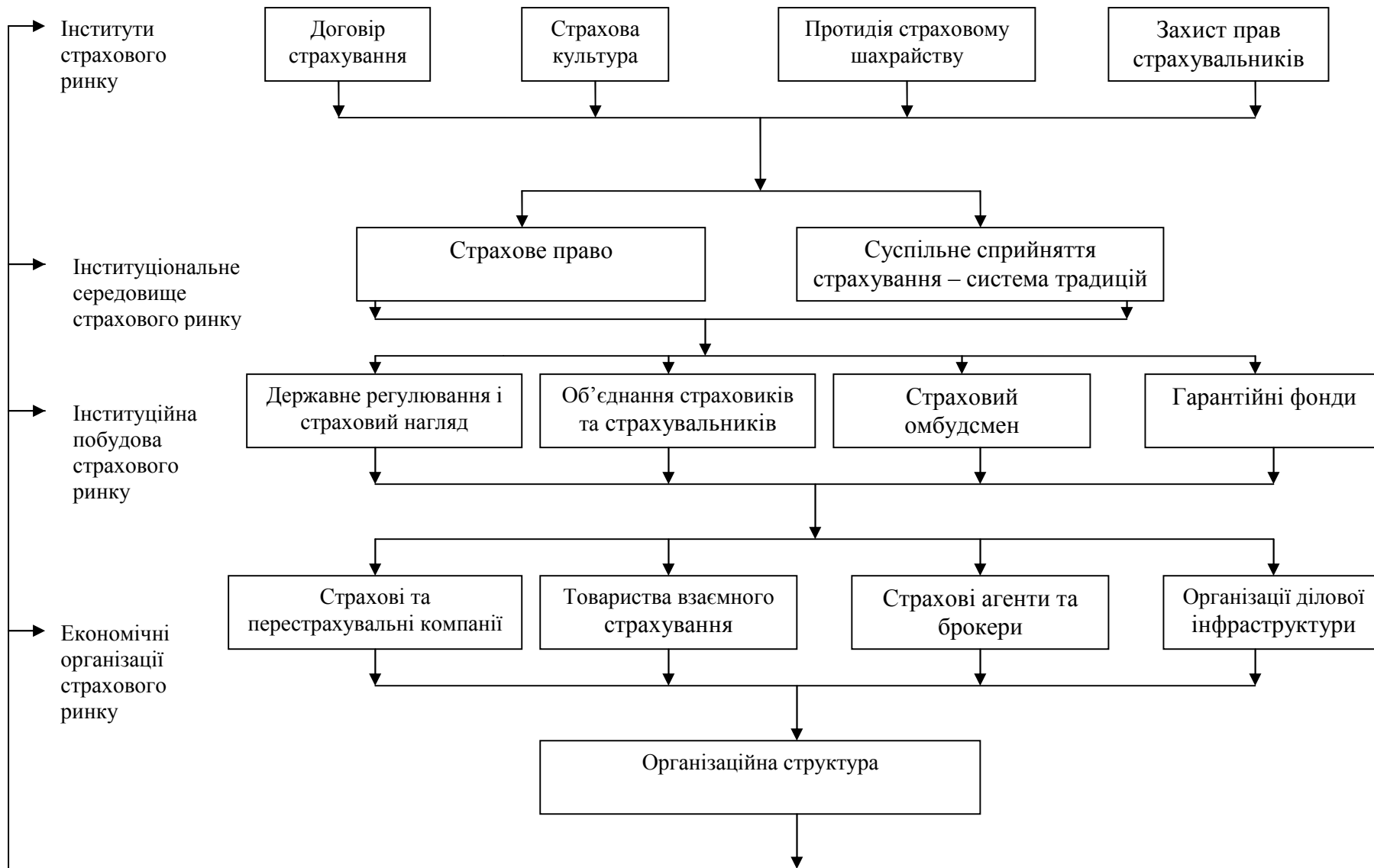

Рис. 1. Інституційна структура страхового ринку

Другим елементом інфраструктури страхового ринку є організації по забезпеченню страхової і перестраховальної діяльності: організації, що займаються попередженням випадків страхового шахрайства і веденням відповідних баз даних, аутсорсингом деяких функцій діяльності страховиків, інвестиційні компанії, організації, що займаються оцінкою майна, ризиків та збитків, організації, що спеціалізуються на наданні консалтингових і рекламних послуг страховикам, наукові і освітні установи, а також інформаційні агентства (ділова інфраструктура страхового ринку).

Серед інституційної інфраструктури страхового ринку, чие призначення полягає в забезпеченні функцій суспільного і державного регулювання страхового ринку, слід відзначити органи страхового нагляду, товариства по захисту прав і інтересів страхувальників та застрахованих осіб, а також гарантійні фонди. Віднесення гарантійних фондів до організацій інституційної інфраструктури страхового ринку викликано тим, що дані фонди грають на страховому ринку важливу роль в підвищенні довіри страхувальників до самого інструменту страхування. Гарантійні фонди можуть створюватися як за рішенням державних органів, так і бути результатом прояву саморегулювання страхового ринку, коли їх створюють за рішенням союзів або асоціацій страховиків. Важливу роль в розвитку інфраструктури страхового ринку грають не тільки державні органи, відповідальні за стан національної економіки і страхового ринку, але і об'єднання страховиків, страхових посередників, дослідників страхового ринку, які також відносяться до інституційної інфраструктури.

Слід відмітити, що інфраструктура страхового ринку досить різноманітна за родом своєї діяльності, може бути проявом функцій різних організацій страхового ринку, а окремі її елементи розвинені в різному ступені.

Висновки. Безумовно, що запропоновані нами методологічні аспекти дослідження страхового ринку потребують свого подальшого вивчення. Так залишається теоретична неопрацьованість питань щодо розгляду страхового ринку, як складної і саморегулюючої системи, визначення місця страхового

ринку в ієрархії економічних і соціальних систем. Разом з тим, подальші теоретичні дослідження страхового ринку та його структури сприятимуть упорядкуванню існуючих понять та актуалізації нових наукових проблем і розробки нових підходів в методології вивчення страхової діяльності.

Список літератури

1. Базилевич В.Д. Страховий ринок України: Навчально-методичний посібник. – К.: Знання, 2002. – 374 с.
2. Базилевич В.Д., Базилевич К.С. Страхова справа. – К.:Знання, 2002.–203 с.
3. Воблый К.Г. Основы экономии страхования. – М.: Анкил, 1995. – 232 с.
4. Гвозденко А.А. Финансово-экономические методы страхования: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 304 с.
5. Орланюк-Малицкая Л.А. Методологические аспекты исследования страхового рынка России // Финансы. –2004.– №11.– С.46-50.
6. Страхування: Підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред.. С.С.Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
7. Страхування: теорія і практика. Навчально-методичний посібник / Внукова Н.М., Успенко В.І., Временко Л.В. та ін. – Харків: Бурун Книга, 2004. – 376 с.
8. Фурман В.М. Особливості та сутність страхового ринку // Фінанси України. – 2005. – № 11. – С.126-131.

Журавка, О.С. Економічний зміст понять, що характеризують страховий ринок та його структуру [Текст] // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2009.– № 3 (6). – С. 208-212.